

CHO VAY CÓ TRÁCH NHIỆM - KINH NGHIỆM QUỐC TẾ VÀ BÀI HỌC CHO VIỆT NAM

TS. NGUYỄN THỊ HÒA

VIỆN TRƯỞNG VIỆN CHIẾN LƯỢC NGÂN HÀNG,
NGÂN HÀNG NHÀ NƯỚC VIỆT NAM

Một trong những nguyên nhân chính dẫn đến khủng hoảng tài chính toàn cầu năm 2008 là hoạt động cho vay thiếu trách nhiệm của các tổ chức tín dụng (TCTD). Nhận thức được vấn đề này, ngay sau khủng hoảng, nhiều nước đã điều chỉnh lại các quy định cho vay và bổ sung thuật ngữ “cho vay có trách nhiệm” cũng như các quy định cần thiết có liên quan để đảm bảo cho vay có trách nhiệm được thực thi ở mỗi TCTD.

Cho vay có trách nhiệm được hiểu là tổ chức cho vay không chỉ hành động vì lợi ích của mình mà còn tính đến lợi ích và nhu cầu của khách hàng vay trong mối quan hệ giữa hai bên để ngăn chặn những bất lợi có thể xuất hiện cho khách hàng và ngăn chặn thiệt hại kinh tế - xã hội, ở cấp độ vĩ mô, khi tỷ lệ vỡ nợ ở mức cao. Cho vay có trách nhiệm được kỳ vọng sẽ góp phần: (i) Thúc đẩy hiệu quả kinh tế, (ii) Bảo vệ người tiêu dùng tài chính, và (iii) Đảm bảo ổn định tài chính.

Khái niệm cho vay có trách nhiệm

Đến nay, khái niệm về cho vay có trách nhiệm vẫn chưa được thống nhất trong nhiều nghiên cứu. Khái niệm do Ủy ban Châu Âu đưa ra năm 2009 nhận được nhiều ý kiến đồng thuận, theo đó, cho vay có trách nhiệm việc cung ứng sản phẩm tín dụng phù hợp với nhu cầu và khả năng chi trả của khách hàng. Điều này có thể đạt được thông qua một khuôn khổ phù hợp đảm bảo mọi người cho vay và TCTD hoạt động một cách công bằng, trung thực và chuyên nghiệp trong quá trình và cả sau giao dịch cho vay.

Trong tài liệu “Cho vay tiêu dùng trong lý thuyết và thực tiễn” (Petr Teplý, 2018), cho vay có trách nhiệm được định nghĩa là việc cho vay mà không gây ra bất kỳ tổn hại đáng kể nào cho người vay, đồng thời giúp người vay duy trì hoặc cải thiện hơn mức sống hiện tại. Từ góc độ người cho vay, cho vay có trách nhiệm có thể được nhìn nhận trên 2 khía cạnh sau:

Cho vay có trách nhiệm được kỳ vọng sẽ góp phần thúc đẩy hiệu quả kinh tế, bảo vệ người tiêu dùng tài chính và đảm bảo ổn định tài chính.

Ảnh minh họa

- *Đánh giá độ tin cậy tín dụng của khách hàng (Client creditworthiness assessment):* Đây là công việc rất quan trọng đối với việc cho vay. Nếu độ tin cậy tín dụng của khách hàng bị đánh giá cao hơn thực tế, khả

năng khách hàng không trả được nợ sẽ cao hơn.

- *Đánh giá sự phù hợp của sản phẩm tín dụng (Product suitability assessment):* Ngoài việc đánh giá độ tin cậy tín dụng của khách hàng,

cũng cần đánh giá sự phù hợp của sản phẩm tín dụng đối với khách hàng vay đó. Điều này được thể hiện ở 2 tiêu chí: sự phù hợp của thiết kế sản phẩm vay và sự phù hợp của sản phẩm tín dụng đối với khách hàng vay đó.

Bên cạnh khái niệm về cho vay có trách nhiệm (xét từ góc độ người cho vay), hiện nay khái niệm về đi vay có trách nhiệm (xét từ góc độ người đi vay) cũng đã dần trở nên phổ cập. Theo Liên minh châu Âu - EU (2009a), đi vay có trách nhiệm được hiểu là việc cá nhân khi tìm đến các sản phẩm cho vay sẽ nỗ lực tìm hiểu về các sản phẩm tín dụng hiện có, cung cấp trung thực thông tin về tình hình tài chính của mình cho tổ chức cho vay và cân nhắc tình hình tài chính và các vấn đề cá nhân trước khi đưa ra quyết định đi vay của mình. Với hành động đi vay có trách nhiệm này, khách hàng vay sẽ có thể lựa chọn sản phẩm tín dụng phù hợp nhất với nhu cầu và năng lực tài chính của họ, làm giảm tỷ lệ vỡ nợ cho TCTD. Do đó, đi vay có trách nhiệm liên quan chủ yếu đến việc khách hàng vay cung cấp thông tin chính xác, đầy đủ cho tổ chức cho vay.

Vai trò và ý nghĩa của “Cho vay có trách nhiệm”

Cho vay có trách nhiệm thể hiện ở chỗ tổ chức cho vay không nên chỉ hành động vì lợi ích của mình mà phải tính đến lợi ích và nhu cầu của khách hàng vay trong mối quan hệ giữa hai bên để không chỉ ngăn chặn những bất lợi có thể xuất hiện cho khách hàng, mà còn ngăn chặn thiệt hại kinh tế - xã hội, ở cấp độ vĩ mô, khi tỷ lệ vỡ nợ ở mức cao. Điều này đề cập đến cả hai giai đoạn trước hợp đồng và sau hợp đồng về mối quan hệ giữa tổ chức cho vay và người vay và bao gồm toàn bộ vòng đời của sản phẩm tín dụng, từ khi hợp đồng tín dụng được thành lập cho đến khi người vay đã hoàn trả khoản vay.

Vai trò quan trọng của cho vay

có trách nhiệm đã được chứng minh thông qua cuộc khủng hoảng tài chính 2008 trên những khía cạnh sau:

(i) Thúc đẩy hiệu quả kinh tế

Nguyên tắc thị trường hiệu quả và lý thuyết sự lựa chọn hợp lý nhấn mạnh đến sự lựa chọn của người tiêu dùng tài chính trong quá trình ký kết hợp đồng tín dụng, đặc biệt để cập đến khả năng người tiêu dùng đưa ra lựa chọn hợp lý trong xác định loại hình và hạn mức vay phù hợp nhất với bản thân. Tuy nhiên, kinh tế học hành vi đã chỉ ra rằng xu hướng lựa chọn của người tiêu dùng là rất phức tạp và quyết định đưa ra không phải luôn luôn là “hợp lý” bởi sự thiên lệch trong hành vi dù đã được cung cấp thông tin đầy đủ và chính xác. Đồng thời, TCTD cũng có thể tận dụng các thành kiến trong khi ra quyết định của người tiêu dùng như “tự tin thái quá” hay xu hướng tập trung vào lợi ích ngắn hạn hơn là chi phí và rủi ro trong dài hạn để tối đa hóa lợi ích thu được từ khách hàng.

(ii) Bảo vệ người tiêu dùng tài chính

Do mức thu nhập thấp, kiến thức tài chính hạn chế hoặc lịch sử tín dụng không tốt mà nhiều người tiêu dùng tài chính bị hạn chế tiếp cận đến sản phẩm tín dụng phù hợp, khiến họ phải chấp nhận các sản phẩm tín dụng với điều khoản và điều kiện hợp đồng “không công bằng” như lãi suất cao quá mức, các phí và lệ phí không cần thiết. Điều này có thể dễ thấy trong thị trường tín dụng bán chính thức và không chính thức. Việc hình thành nguyên tắc cho vay có trách nhiệm đối với các TCTD là cần thiết để bảo vệ người tiêu dùng tài chính trước các sản phẩm tín dụng “không công bằng”.

(iii) Ổn định tài chính

Nghiên cứu của G20 cho thấy các tiêu chuẩn bảo lãnh phát hành không phù hợp và thực hiện không hết trách nhiệm trong thẩm định khách hàng vay khiến tổ chức cho vay không đánh giá chính xác khả

Vai trò quan trọng của cho vay có trách nhiệm đã được chứng minh thông qua cuộc khủng hoảng tài chính 2008.

năng trả nợ của khách hàng cũng như giá trị đúng của tài sản đảm bảo. Điều này đã tạo nên bong bóng nhà đất ở Hoa Kỳ, hình thành rủi ro hệ thống tài chính. Do đó, EU đã nhấn mạnh cần phải có các biện pháp ngăn chặn cho vay và đi vay thiếu trách nhiệm để tránh lặp lại tình trạng bong bóng nhà đất và nợ dưới chuẩn như ở cuộc khủng hoảng tài chính toàn cầu năm 2008.

Kinh nghiệm quốc tế trong thực thi cho vay có trách nhiệm

Cho vay có trách nhiệm tại Úc

Nhận thấy tầm quan trọng của cho vay có trách nhiệm trong hoạt động tín dụng, Chính phủ Úc đã quy định rõ ràng về các nghĩa vụ cho vay có trách nhiệm đối với TCTD trong Chương 3 của Đạo luật Bảo vệ người tiêu dùng tín dụng quốc gia 2009. Theo đó, tổ chức tài chính không được ký hoặc để xuất hoặc hỗ trợ ký hợp đồng tín dụng với khách hàng nếu hợp đồng tín dụng đó không phù hợp với khách hàng. Luật cũng chỉ rõ các nghĩa vụ cho vay có trách nhiệm của tổ chức cho vay như: đưa ra các câu hỏi hợp lý về tình hình tài chính của khách hàng cũng như các yêu cầu và mục tiêu vay của họ; thực hiện các bước xác minh tình hình tài chính của khách hàng một cách cẩn trọng; thực hiện đánh giá sơ bộ (nếu là tổ chức hỗ trợ cung cấp tín dụng) hoặc thực hiện đánh giá cuối cùng (tổ chức cấp tín dụng) về hợp đồng tín dụng có phù hợp với khách hàng không; và nếu khách hàng yêu cầu thì phải cung cấp bản sao đánh giá sơ bộ hoặc đánh giá cuối cùng đến khách

Ở Việt Nam, các quy định cho vay hiện hành đặc biệt trong quy định cho vay tiêu dùng vẫn chưa đề cập đến cho vay có trách nhiệm.

Ảnh minh họa

hàng. Sau cùng, khoản vay được coi là phù hợp với khách hàng nếu đáp ứng được các yêu cầu mục tiêu vay của khách hàng và khách hàng hoàn toàn có khả năng trả nợ mà không gặp khó khăn lớn nào trong tương lai.

Để đảm bảo quy định được thực thi, Cơ quan quản lý dịch vụ tài chính Úc, Ủy ban Chứng khoán và Đầu tư đã xây dựng hướng dẫn chi tiết về việc tuân thủ nghĩa vụ cho vay có trách nhiệm và xử lý giải quyết các tranh chấp khiếu nại liên quan đến vấn đề không tuân thủ nghĩa vụ cho vay có trách nhiệm của các tổ chức cho vay. Cuối mỗi năm, Ủy ban Chứng khoán và Đầu tư sẽ có báo cáo về tình hình thực thi cho vay có trách nhiệm trong báo cáo định kỳ của mình...

Cho vay có trách nhiệm tại các nước thuộc EU

EU đã có những nỗ lực sâu rộng để áp dụng nghĩa vụ cho vay có trách nhiệm đối với các nước thành viên. Chỉ thị tín dụng tiêu dùng 2008/48/EC (gọi tắt là Chỉ thị CC) được ban hành năm 2008, yêu cầu các quốc gia thành viên của EU phải quy định nghĩa vụ cho vay có trách nhiệm của TCTD như cung cấp thông tin, công khai tiêu chuẩn và điều kiện của các khoản vay cho khách hàng ở giai đoạn quảng cáo, trước hợp đồng và

sau hợp đồng. Chỉ thị cũng yêu cầu tổ chức tài chính phải thực hiện đánh giá uy tín trả nợ của khách hàng. Chỉ thị áp dụng cho mọi sản phẩm tín dụng, trừ sản phẩm cho vay có tài sản thế chấp.

Đến ngày 20/3/2014, Chỉ thị cho vay có tài sản thế chấp số 2014/17/EU đã được ban hành, yêu cầu các tổ chức tài chính phải thực hiện đánh giá uy tín trả nợ của khách hàng trước khi ký kết hợp đồng cho vay có tài sản thế chấp. Chỉ thị cũng yêu cầu xây dựng tiêu chuẩn đối với các dịch vụ tư vấn cũng như quy chuẩn về trình độ chuyên môn của nhân viên tín dụng. Ngoài ra, tổ chức cho vay và kể cả các tổ chức trung gian tín dụng đều phải thông báo cho khách hàng về các đặc điểm của sản phẩm tín dụng được đề xuất cũng như các rủi ro tiềm ẩn sẵn có của sản phẩm (ví dụ như lãi suất cho vay thả nổi) trong giai đoạn trước khi ký kết hợp đồng. EU đã yêu cầu các quốc gia thành viên phải áp dụng Chỉ thị cho vay có tài sản thế chấp này thành đạo luật quốc gia trong vòng 2 năm tới (tức là vào tháng 3/2016).

Ủy ban EU giám sát việc tuân thủ hai Chỉ thị này của các quốc gia thành viên và có giải pháp can thiệp nếu bất kỳ thành viên nào vi phạm hay chưa áp dụng.

Cho vay có trách nhiệm tại Nam Phi

Đạo luật tín dụng quốc gia (NCA) quy định các quyền và trách nhiệm các bên tham gia hoạt động cấp tín dụng. Một trong những quyền được quy định trong NCA là quyền của người tiêu dùng được đệ đơn yêu cầu vay vốn và được cấp tín dụng trừ khi có những lý do chính đáng giải thích người tiêu dùng đó không được cấp tín dụng. Người tiêu dùng có quyền hỏi lý do tại sao không được cấp tín dụng. Về phía nhà cung cấp tín dụng, các tổ chức cho vay có trách nhiệm đảm bảo rằng khách hàng vay không chỉ có khả năng chi trả khoản vay mà còn hiểu rõ các chi phí và rủi ro liên quan đến khoản vay đó. Người tiêu dùng được yêu cầu cung cấp một bảng báo giá sản phẩm tín dụng có giá trị trong 05 ngày để so sánh chi phí.

Các quy định về cho vay thiếu thận trọng của NCA tạo thành cơ sở nền tảng đảm bảo việc cấp tín dụng có trách nhiệm. Đối với bất kỳ nhà cung cấp tín dụng nào, các yêu cầu cho vay thiếu thận trọng có rủi ro lớn nhất đối với các hình phạt sẽ được quản lý nếu vi phạm các điều khoản này. Hình phạt cho vay thiếu trách nhiệm là khá nghiêm trọng và có thể dẫn đến sự vô hiệu của hợp đồng cho vay. Hành vi cho vay thiếu trách nhiệm có thể được đưa ra tòa nếu tổ chức tư vấn xử lý nợ kiến nghị như vậy. Để đảm bảo tuân thủ các quy định cho vay thiếu thận trọng, bất kỳ nhà cung cấp tín dụng nào cũng phải tiến hành thực hiện thẩm định khách hàng, trong đó bao gồm việc khách hàng vay đã hiểu đầy đủ về sản phẩm tín dụng và có thể đáp ứng nghĩa vụ nợ của họ.

Đạo luật NCA tạo ra một hệ thống thực thi kép trong đó Tòa án vì người tiêu dùng quốc gia có những quyền hạn nhất định liên quan đến phạm vi xử lý của các tòa án hiện tại. Cụ thể là, Tòa án có thẩm quyền đối với các hành vi phạm tội trong khi Tòa án vì người tiêu dùng quốc gia có thẩm quyền xử lý đối với các hành

vi bị NCA nghiêm cấm.

Cho vay có trách nhiệm tại Malaysia

Người dân Malaysia tiếp cận tín dụng tương đối dễ dàng, điều này khiến các khoản vay của hộ gia đình gia tăng mạnh và tổng giá trị khoản vay của hộ gia đình/GDP ở mức trên 80% (mức cao nhất ở châu Á) vào đầu những năm 2010. Hầu hết các khoản vay của hộ gia đình bao gồm vay mua nhà, xe hơi và các khoản vay cá nhân. Tuy nhiên, các báo cáo từ Trung tâm Khiếu nại Người tiêu dùng Quốc gia và nhóm nghiên cứu về các vấn đề ngân hàng trực thuộc Trung tâm Dữ liệu và Nghiên cứu Người tiêu dùng (CRRC) đã tổng hợp được các vấn đề đang nổi cộm trong hoạt động ngân hàng: sản phẩm tài chính phức tạp, mức phí mà ngân hàng đưa ra, việc ngân hàng từ chối cho mở tài khoản hoặc từ chối cung cấp sản phẩm tín dụng; quá trình bán tài sản thế chấp không công bằng; tình trạng tổ chức đòi nợ mà ngân hàng thuê “thô bạo” với người vay.

Đây là lý do khiến Ngân hàng Trung ương Malaysia ban hành Hướng dẫn mới về tài chính có trách nhiệm vào tháng 11/2011. Mục đích của hướng dẫn này là để ngăn chặn các khoản vay quá mức của hộ gia đình và củng cố cho vay có trách nhiệm của các tổ chức cho vay. Mục tiêu của Hướng dẫn là: (i) Tích hợp các nguyên tắc cho vay có trách nhiệm vào hoạt động cho vay của các tổ chức tài chính; (ii) Thúc đẩy hành vi vay có trách nhiệm cũng như cho vay có trách nhiệm để đảm bảo thị trường tín dụng hoạt động lành mạnh và bền vững, từ đó góp phần ổn định kinh tế và tài chính; và (iii) Góp phần tăng cường hơn nữa việc bảo vệ quyền lợi của người tiêu dùng tài chính.

Phạm vi của hướng dẫn bao gồm tất cả các hoạt động cho vay đến doanh nghiệp và khách hàng cá nhân, bổ sung hoạt động cho vay mua nhà, cho vay mua xe, thẻ tín dụng và các thẻ tính phí khác, cho

vay tiêu dùng cá nhân và cho vay để mua chứng khoán.

Bài học cho Việt Nam

Từ kinh nghiệm thực tiễn của các nước và khu vực nói trên, có thể rút ra một số bài học kinh nghiệm cho Việt Nam như sau:

Một là, cần xây dựng khuôn khổ pháp lý đối với cho vay có trách nhiệm. Theo đó, nội dung cho vay có trách nhiệm phải nêu rõ nghĩa vụ cho vay có trách nhiệm của tổ chức cho vay cũng như các nghĩa vụ khác đối với khách hàng vay, đồng thời quy định rõ các khung và hình thức xử phạt đối với các hành vi vi phạm cho vay có trách nhiệm từ phía nhà cung cấp tín dụng (có thể quy định cụ thể trong luật hoặc hướng dẫn thực thi cho vay có trách nhiệm của Ngân hàng Trung ương ban hành). Trường hợp cần thiết, có thể tách biệt luật định riêng đối với cho vay thế chấp tài sản bởi những đặc tính riêng biệt cũng như các rủi ro tiềm ẩn sẵn có để giúp cho cơ quan thực thi có thể dễ dàng quản lý và giám sát các hành vi của TCTD hơn.

Hai là, cần quy định giới hạn lãi suất cho các loại hình tín dụng để tránh cho vay nặng lãi và tổ chức tài chính cần công khai rõ lãi suất vay, phí và lệ phí trong hợp đồng tín dụng để khách hàng vay được biết. Ngoài ra, cũng cần quy định rõ các khung và hình thức xử phạt đối với các hành vi vi phạm cho vay có trách nhiệm từ phía nhà cung cấp tín dụng.

Ba là, bên cạnh việc thành lập

Việt Nam cần xây dựng khuôn khổ pháp lý đối với cho vay có trách nhiệm, trong đó có quy định giới hạn lãi suất cho các loại hình tín dụng để tránh cho vay nặng lãi.

tổ chức thông tin tín dụng, có thể cân nhắc xây dựng Cơ quan Lưu trữ Hợp đồng tín dụng để đảm bảo mọi thông tin về hợp đồng cho vay của mọi người dân đều được lưu trữ, giúp giảm rủi ro hoạt động cho vay nặng lãi. Đồng thời, cơ quan lưu trữ hợp đồng tín dụng cũng sẽ hỗ trợ cho tổ chức thông tin tín dụng luôn được cập nhật và kiểm tra thông tin tín dụng mới nhất của mỗi cá nhân và doanh nghiệp.

Bốn là, cần có một cơ quan thực thi các quy định về cho vay có trách nhiệm, tham gia xử lý các tranh chấp khiếu nại liên quan đến việc không tuân thủ các quy định về cho vay có trách nhiệm của các tổ chức cho vay. Đồng thời, cơ quan thực thi này cũng phải có trách nhiệm thực hiện báo cáo định kỳ liên quan đến hoạt động cho vay và các vụ tranh chấp khiếu nại liên quan đến hoạt động cho vay có trách nhiệm để mọi người dân có thể tiếp cận và có thêm kiến thức cho vay cũng như hiểu rõ hơn quyền lợi và trách nhiệm của mình.

Ở Việt Nam, các quy định cho vay hiện hành đặc biệt trong quy định cho vay tiêu dùng vẫn chưa đề cập đến cho vay có trách nhiệm. Tuy nhiên, Chiến lược tài chính toàn diện quốc gia đến năm 2025, định hướng đến năm 2030 ban hành kèm theo Quyết định số 149/QĐ-TTg ngày 22/1/2020 của Thủ tướng Chính phủ cũng đã nhấn mạnh vai trò của cho vay có trách nhiệm trong nhóm giải pháp xây dựng khuôn khổ pháp lý về bảo vệ người tiêu dùng tài chính: “Thúc đẩy vai trò cho vay có trách nhiệm của các TCTD, trong đó nhấn mạnh đến tăng cường kiến thức tài chính cho khách hàng vay, đặc biệt là quyền được tiếp cận và bảo vệ thông tin tín dụng, cơ chế giải quyết khiếu nại và chỉnh sửa sai sót thông tin”. Do đó, cần có những biện pháp cần thiết để bổ sung các nội dung cho vay có trách nhiệm trong quy định cho vay hiện hành dựa trên những kinh nghiệm quốc tế, nhưng cần điều chỉnh phù hợp với điều kiện thực tế của Việt Nam. ■